

ALŽBĚTINSKÁ RENESANCE



Pavel Trtílek (12. 9. 2014)

➤ Alžběta I. (1558 – 1603):

➤ 2. dcera Jindřicha VIII. (Tudorovci)

➤ anglikánská církev

➤ vrcholné období anglické historie (anglický zlatý věk)

➤ rozvoj řemesel, obchodu i profesionálního divadla

➤ válka se Španělskem (končí až r. 1604)

➤ zemřela bez potomků („panenská královna“)

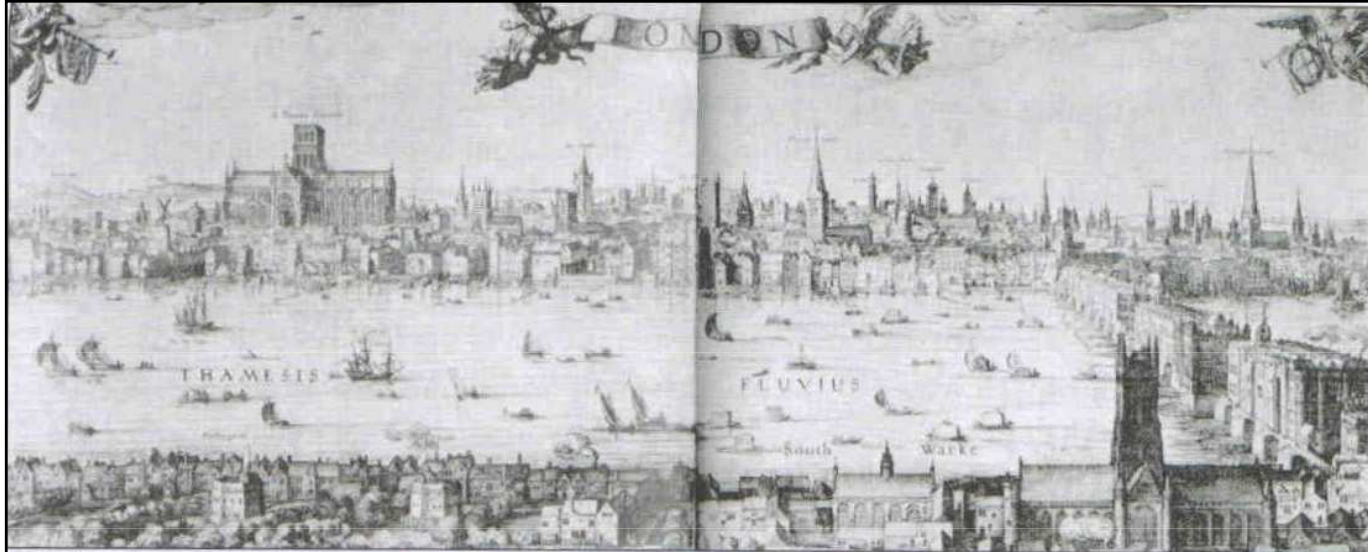
➤ po její smrti usedají na trůn Stuartovci (Jakub I.)



Alžběta I. (po vítězství nad Španěly)

➤ Londýn:

- 2. největší světová metropole
- přirovnáván k vrcholnému období antického Říma
- protesty proti divadlu (londýnská radnice a puritáni – 1642 zákaz divadla)
- ohledně divadla 2 protichůdné organizace:
 - královská **Tajná rada** – podpora divadla (královna, lord admirál, lord komoří aj.)
 - londýnská **radnice** – razantní postoj proti divadlu (starosta aj.)
- četné morové epidemie

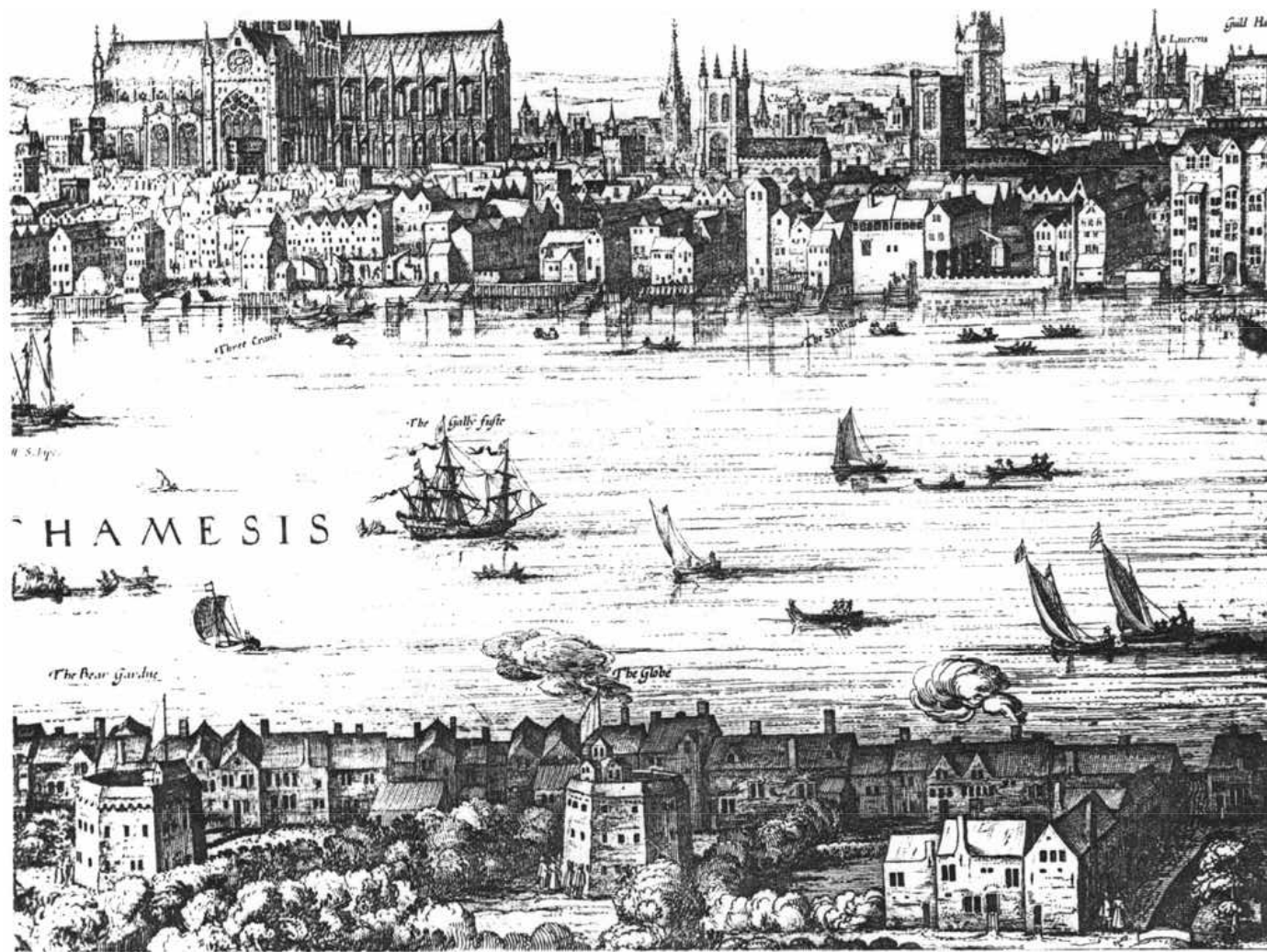


nahoře:
panorama Londýna z
roku 1616 (autor:
Visscher)

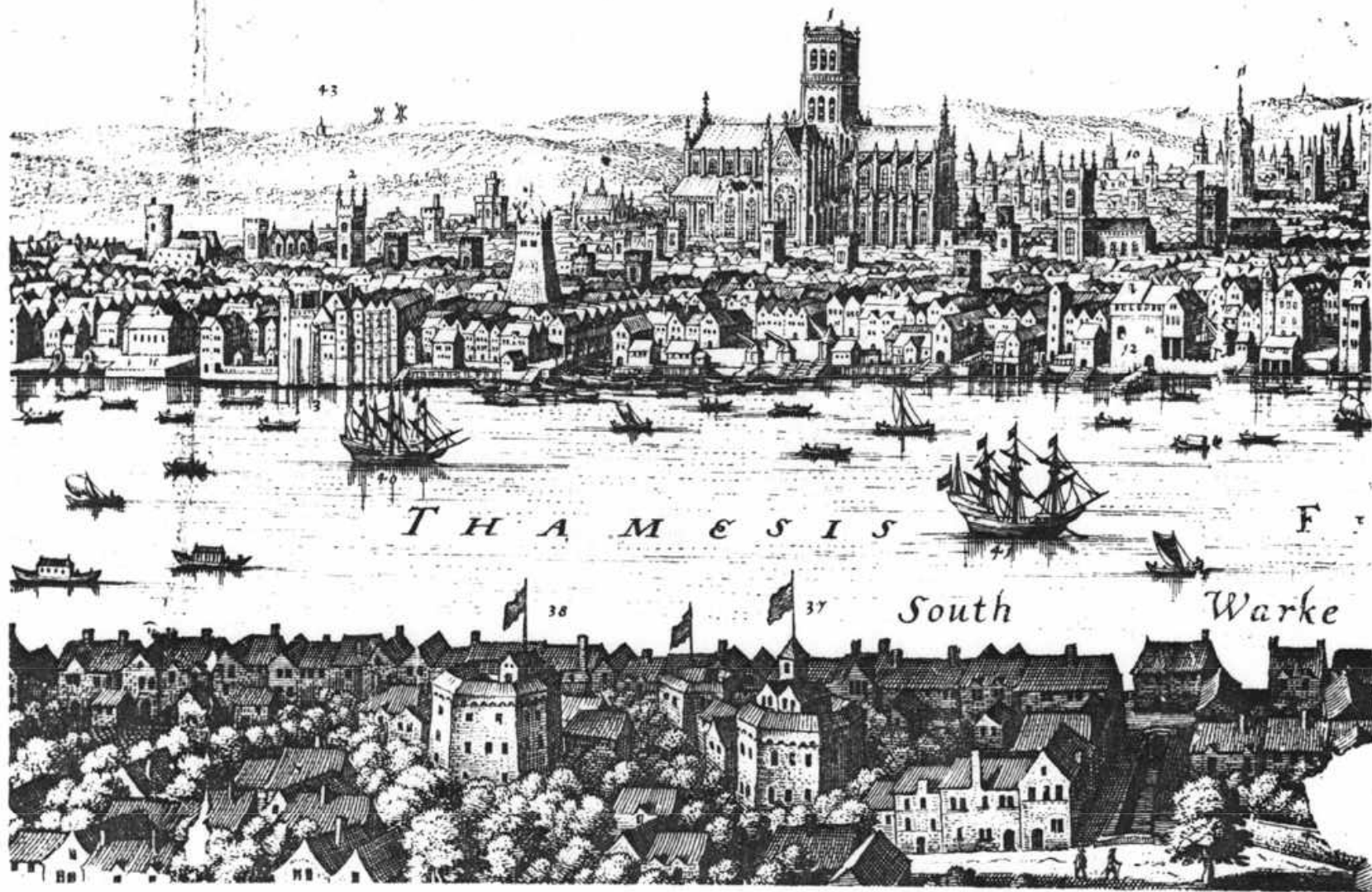


2 výřezy výjevu:
uprostřed: vlevo
aréna Medvědí
zahrada, vpravo
Zeměkoule;
dole: Labuť





Zvětšený výřez s divadly dole (Visscher)



Londýn cca 1638–40 (autor: Merian)

➤ Kulturní vzmach za Tudorovců:

- v Anglii dosud nevídaný kulturní rozvoj
- architektura – tudorovská gotika
- 1485: konec **války dvou růží** – počátek renesance v Anglii, za vlády Jindřicha opožděně proniká do Anglie **humanismus** (Erasmus Rotterdamský, Thomas More), zájem o antickou literaturu
- od poloviny 16. stol. bouřlivý rozvoj divadla: **tudorovské drama**

Rané tudorovské drama:

- středověké divadelní tradice nadále dominují
- počátek anglického humanistického dramatu
- oblíbené žánry (pronikání fraškovitého humoru):
 - **mirákly** (hry o zázracích)
 - **morality** (hry o biblických výjevech)
 - každoroční uvádění tradičních cyklů – **mysteria** (York, Chester aj.), vnikal do nich fraškovitý humor, což vedlo ke zrealističtění postav (např. Noemova žena ve hře o potopě světa)
 - **interludia** (nový žánr – poprvé za Jindřicha VII.)
- **1558** – Alžběta I. usedá na trůn a **zakazuje uvádění náboženských her** (ve snaze uklidnit konflikty mezi protestanty a katolíky)



středověké jevištní divadlo
(anglické divadlo předalžbětinské éry)

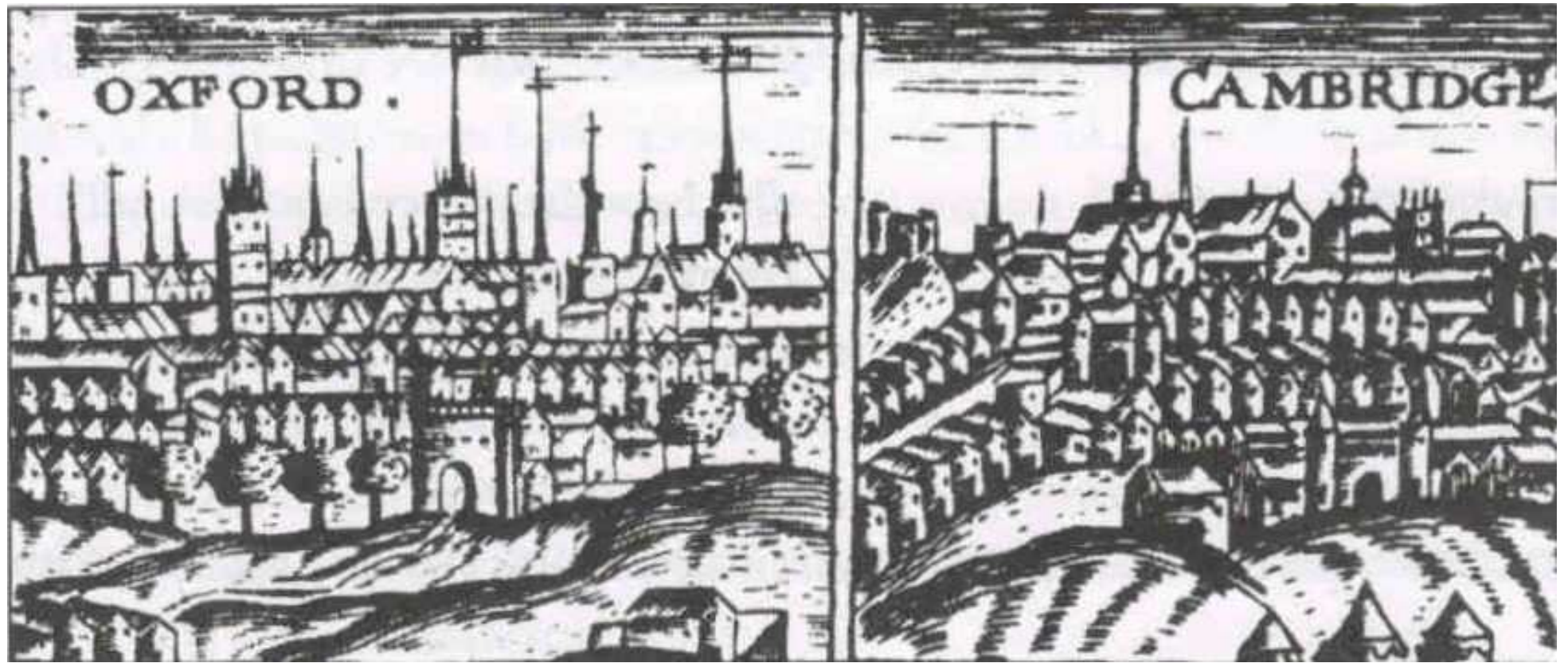
SHAKESPEAROVI PŘEDCHŮDCI

- divadlo přestává být považováno za společensky degradující – první autoři vystupují z anonymity:
- **JOHN HEYWOOD** (cca 1497 – cca 1578)
autor nedidaktických interludií komického rázu
 - **Čtyři P** (Palmer, Pardoner, Potecary, Pedlar)
 - **Hra o počasí**

Počátky humanistického divadla, tzv. „ŠKOLNÍ DRAMA“

1) Latinské komedie:

- souvisí s výukou latiny – ukázka tvorby řeckých a římských dramatiků (zejm. Plautus, Terentius)
- Oxford a Cambridge (koleje), ale i gymnázia
- 1546: v cambridgské **Queens College** zavedena **každoroční divadelní představení** (pro ten účel zřízeno demontovatelné jeviště, jež mohlo později ovlivnit model londýnských divadel)



2) Komédie psané podle latinských vzorů:

- psány již anglicky, určeny pro veřejnost (už nikoli jen pro studenty a pedagogy)
- **MR. S** (William Stevenson?)
 - **Jehla kmotry Gurtonové** (uvedena asi už 1533)
 - již původní námět, konstrukce hry a 3-jednota však inspirovány stále římskou komedií

3) Latinské tragédie:

- opět souvisí s výukou latiny, ukázky Senecovy tvorby
- 1551 – 1. představení v cambridgské Trinity College:
Trójanky

4) Tragédie podle latinských zdrojů:

- **1561:** 1. anglická tragédie (už pouze inspirovaná Senecou) uvedená na právnické koleji Inner Temple v Londýně:
- **THOMAS NORTON a THOMAS SACKVILLE**
 - **Gorboduc** – zároveň jde o 1. anglickou hru psanou blankversem

Blankvers:

➤ nerýmovaný 5stopý jambický verš (jamby a amfibrachy)

MAKBETH (V. 7, přel. Josef Saudek):

Bud' **proklet jazyk, který mi to říká!**

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

Mé **mužnosti** mi **zchromil lepší část!**

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

A **nikdo nevěř kejklům oněch d'áblů,**

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

co **dvojsmysly** si **s námi zahrávají,**

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

co **slovo slibu splnit znají sluchu**

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

a **zrušit duchu! S tebou bát se nechci.**

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

MACBETH:

Accursed be that tongue that tells me so,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

For it hath cowed my better part of man!

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

And be these juggling fiends no more believed,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

That palter with us in a double sense,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

That keep the word of promise to our ear

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

And break it to our hope. I'll not fight with thee.

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

Rozvoj anglického dramatu koncem 16. stol. – „UNIVERZITNÍ DUCHOVÉ“

- 80. a 90. léta 16. stol.
- ústup od středověkých postupů a konvencí
- náměty: anglické dějiny, moderní italská novelistika
- stále inspirace dramaty italské antiky
- autoři vystudovaní v Oxfordu a Cambridge
- přímý vliv škol však slábl, bývalí studenti začali psát pro profesionální soubory
- profesionalizace divadla: rozvoj velkolepé epochy

➤ **THOMAS KYD** (1558–1594)

➤ **Španělská tragédie aneb Jeronimo už zase třeští**
(asi 1589)

➤ nejpopulárnější drama 16. stol.

➤ 1. významná tragédie alžbětinského dramatu

➤ 1. tragédie pomsty

➤ nedochované zpracování **Hamleta**

Vrcholné tudorovské drama – SHAKESPEAROVI SOUČASNÍCI

- **1592** přišel do Londýna Shakespeare
- **1593 – 1594** londýnská divadla zavřena kvůli epidemii moru (puritáni tvrdí, že je to důsledek „nemravnosti“ divadla či dobových módních výstřelků)



➤ CHRISTOPHER MARLOWE (1564–1593)

- neoriginálnější dramatik své doby
- opustil tradici antiky a mravoučných moralit
- absolvent Cambridge (1587)
- zdokonalil blankvers
- dramata literárních kvalit
- údajně královský špeh
- prudká povaha – zavražděn ve 29
- vytyčil směr dalším autorům



Tvorba:

- autor 7 tragédií, které napsal během svých posledních 6 let života
 - **Tragická historie o doktoru Faustovi** (asi 1588)
 - předlohou Faustbuch (vydaná 1578 ve Frankfurtu)
 - Faust jako individualizovaný hrdina (už ne abstraktní Kdokoli jako ve středověku)
 - **Maltský Žid** (asi 1589)
 - **Edward II.** (asi 1592)
- když byl zabit, byl autorem tolika her, jako tehdy málo známý Shakespeare



Mefistofeles se zjevuje Faustovi

➤ **BEN JONSON** (1572–1637)

- bez univerzitního vzdělání (jako Shakespeare)
- uvězněn za nepotvrzené spoluautorství satirické komedie **Psí ostrov** (autor Thomas Nash)
- napsal 28 her
- dnes považován za nejlepšího alžbětinského dramatika po Shakespearovi

1) Inspirace **antickou komedií**:

- **Každý podle svého humoru** (1598)
 - nedodrží však 3-jednotu
- **Každý mimo svůj humor** (1599)

2) inspirace římskou komedií (ustálené charakterové typy i zábavné zápletky):

➤ **Lišák Volpone (1606)**

➤ **Alchymista (1610)**

➤ považován za jeho nejlepší komedii

➤ **Bartolomějský jarmark (1614)**

➤ 3) 2 tragédie:

➤ **Sejana (1603)**

➤ **Catilina (1611)**

➤ 4) „masky“ (za vlády Jakuba I.):

➤ **Maska královen**



Shrnutí:

Shakespearovy hry i jeho současníků mají společné:

- rozvoj příběhu již v pokročilém stadiu vývoje
- všechny důležité události se zobrazují na jevišti
- kompoziční jednotkou je poměrně krátká scéna
- Neiluzionistické jeviště – místo děje bývá proto v dialogu specifikováno (je-li důležité)
- hlavním předmětem zájmu je rozvoj děje (čas i místo se zpravidla rychle mění)
- může docházet ke změnám od vážného ke komickému
- postavy jsou (ač méně než ve středověkém dramatu) předmětem zápasu dobra se zlem
- víra v mravní řád dovoluje postavám svobodně volit, zároveň jsme však za volbu zodpovědní

Jakubovské a karolínské drama – SHAKESPEAROVI NÁSLEDOVNÍCI

1603 – Stuartovští panovníci :

➤ **Jakub I.**

(1603–1625)

➤ **Karel I.**

(1625–1649)



Nová podoba dramatu:

- na popularitě nabývala tragikomedie s happy-endy
 - rozvíjela dojemnost jako náhražku tragických emocí
- narůstala povrchnost her i přes tvůrčí obratnost autorů
 - dobře napsané hry s vágnější myšlenkovou hloubkou

Technická dovednost autorů:

- propracované expozice
- děj vtěsnán do méně epizod (zato obsáhlejších)
- komplikace navršeny k překvapivému vrcholu
- střídali klidné scény s bouřlivými

- **JOHN WEBSTER** (asi 1580–1634)
- nedostudovaný právník
- autor 14 her (častí spoluautoři)
- pozitivum: dramaticčnost poezie
- negativum: nejasnost děje
- mistr v evokaci atmosféry hrůzy a děsu
- proslul 2 tragédiemi inspirovanými skutečností:
 - **Bílá d'áblice** (1609)
 - **Vévodkyně z Amalfi** (1613)

Celkové shrnutí:

- 1590 – 1642: známe přes **250 dramatiků**, autorů cca **2.000 dram**
- tehdejší divadla uvedla hry jen asi 50 autorů
- potíže s určením přesného **autorství** (jednotlivá dějství téže hry – leckdy různí autoři)
- častá **autorská spolupráce**
- **adaptace** starších námětů
- 1642: zákaz divadla

JAK ALŽBĚTINSKÉ DIVADLO VYPADALO, JAK A KDE SE HRÁLO

(od 70. let 16. stol. do roku 1642)

Herecké soubory:

- do **1572** nevyžadována „**urozená patronace**“
 - do té doby málo zpráv o hereckých společnostech
 - množství tuláků – zákony proti tulákům
- z let **1575 – 1642** známe více než 100 divadelních společností (s licencí)
 - často však neměly dlouhého trvání
 - navíc mnoho hereckých skupin bez licence

➤ 4 možnosti působení souborů:

➤ hrály legálně v Londýně

- rozvoj zejména od 80. let 16. stol

- kočovaly jen výjimečně (když část souboru hrála v Londýně, zbytek kočoval)

➤ kočovaly legálně

- ty londýnské obvykle jen v dobách morových ran

- ochotnická sláva neprofesionálních společností vrcholila na anglickém venkově ve 14. a 15. stol. (nyní jen doznívala), profesionálové byli zjevením

➤ kočovaly ilegálně

- s prošlou nebo padělanou licenci

➤ kočovaly po kontinentální části Evropy

- vznik profesionálního divadla v Německu

➤ **Služebníci královny**

- založeni **1583** z nejlepších herců (z příkazu Mistra královských radovánek)
- 1. profesionální soubor (měli hrát pro královnu)
- monopol v Londýně
- 2 podsoubory (1 kočoval mimo Londýn)
- 12 podílníků (maximum v podílnickém systému)
- hry s velkým obsazením
- **1588** úpadek (spory mezi herci, úmrtí)
- **1594** rozpad a utvoření 2 nejslavnějších anglických souborů:
 - Služebníci lorda Admirála a Služebníci lorda Komořího

- oba soubory spolu 20 let soupeřily v Londýně o nadvládu
- jako první získaly vlastní divadelní budovy

➤ **Služebníci lorda Admirála**

- **1625** rozpad

➤ **Služebníci lorda Komořího**

- jedním z podílníků byl **William Shakespeare**
- 1603 přejmenování: **Služebníci královi**
 - nástup Jakuba I. na trůn
- **1642** zanikají (uzavření divadel)

➤ **Herci a herectví:**

- zákony proti tulákům platily i na herce, kteří nebyli schopni vykázat, že jsou služebníky nějakého pána
- známe jména více než 1000 herců

➤ **Služebníci lorda Komořího**

- **Richard Burbage** (asi 1567–1619) protagonista souboru (slavné role: Romeo, Richard III., Hamlet, Lear, Othello)

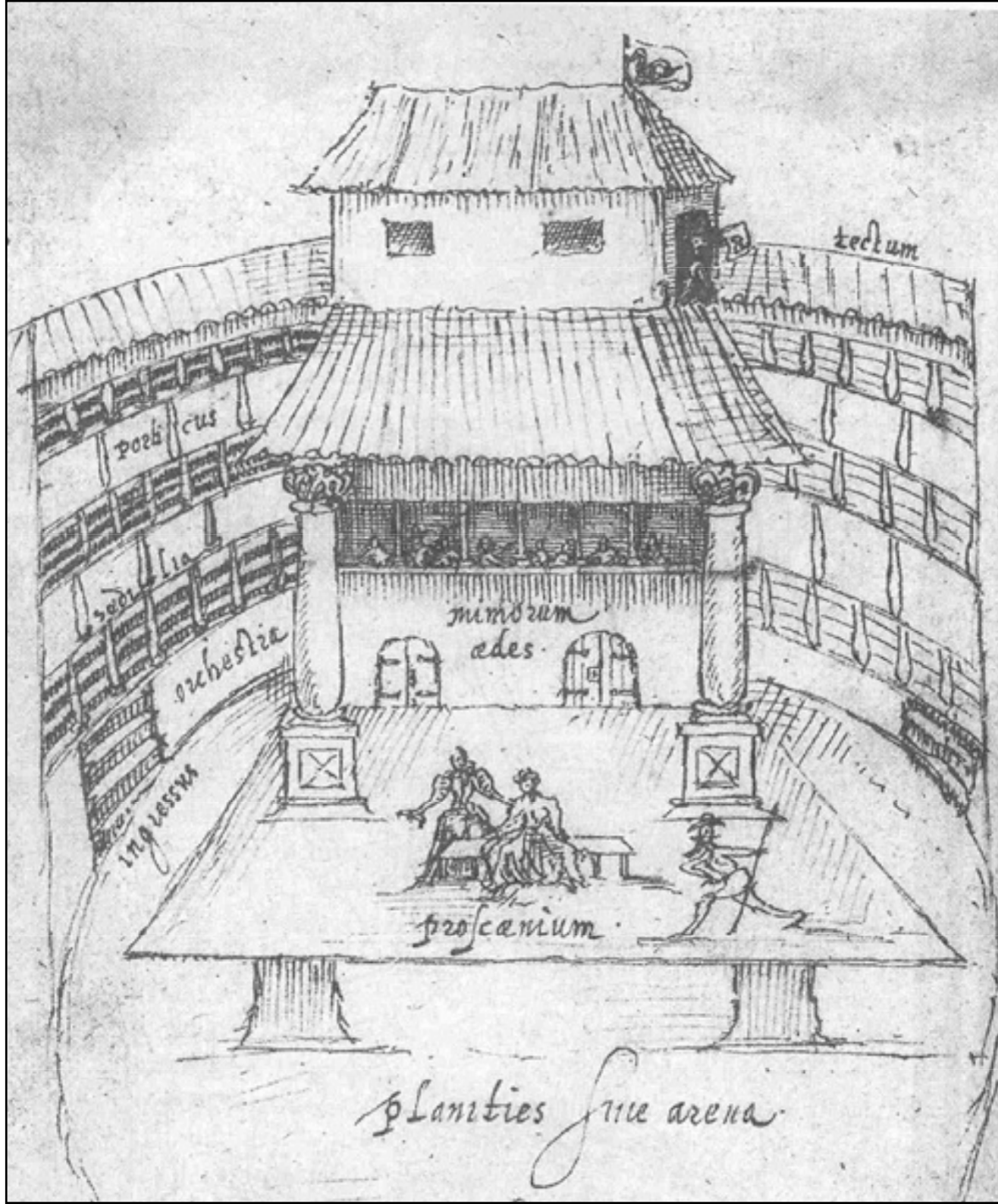


Richard Burbage

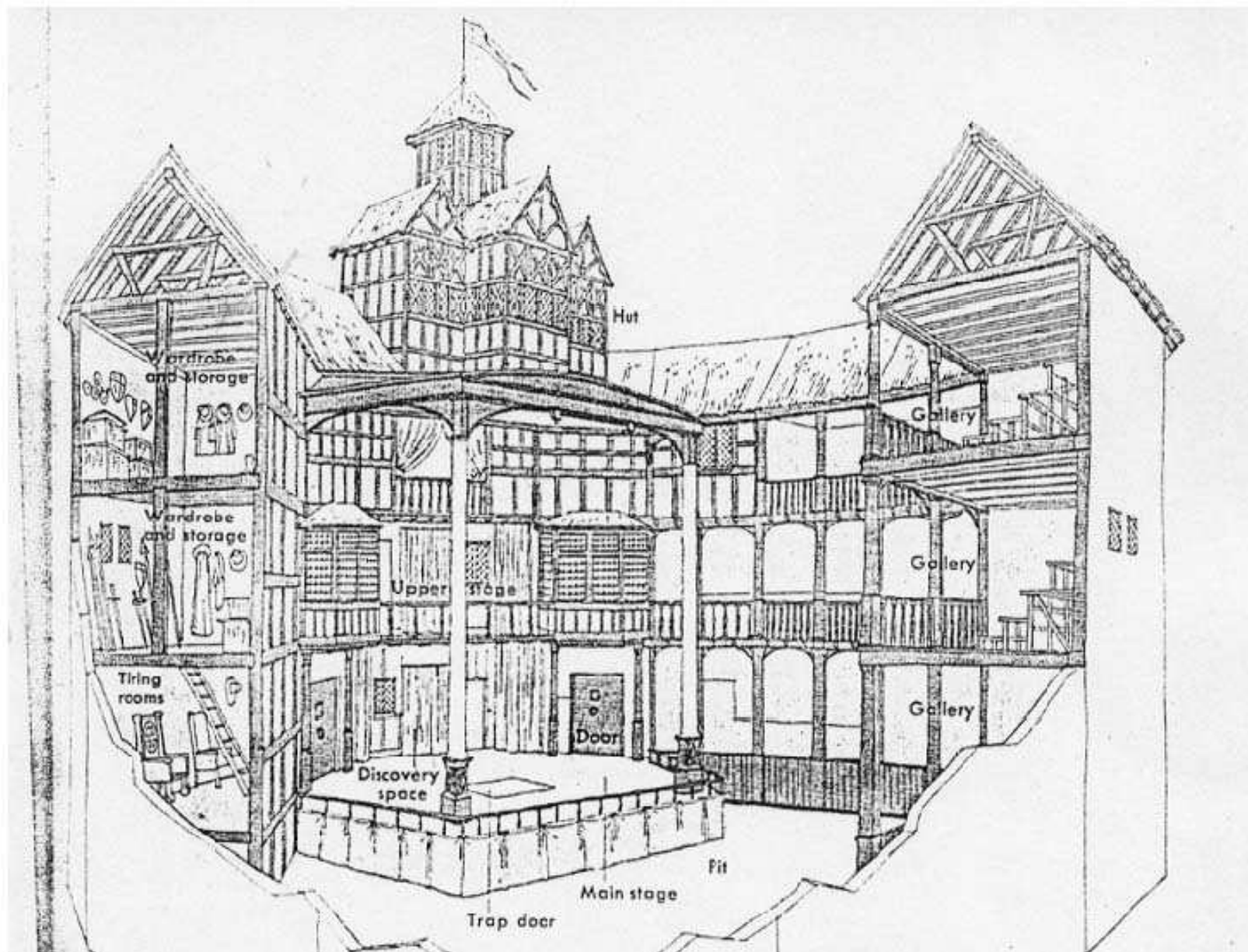
➤ **Divadla:**

- byla pouze v Londýně a 2 v Bristolu (Wine Street, Redcliffe Hill)
- otevřená stavba určená širokému publiku – tzv. **veřejné divadelní budovy** (mnohaúhelníkové, nezastřešené, ze dřeva – kámen výjimečně)
- oproti nim **soukromé divadelní sály** pro aristokratické publikum bývaly zastřešené
- oba typy byly v provozu už v pol. 70. let 16. stol.

- V letech **1567 – 1623** bylo poblíž Londýna postaveno **13 veřejných divadel**. Nejznámější:
 - **Červený lev** (The Red Lion, 1567-?)
 - **Divadlo** (The Theatre, 1576-1597)
 - **Růže** (The Rose, 1587-asi 1606)
 - **Labuť** (The Swan, asi 1595-asi 1637)
 - **Zeměkoule** (The Globe, 1599-1613)
 - **Štěstěna** (The Fortune, 1600-1621)
 - **Červený býk** (The Red Bull, 1605-1663)
 - **Naděje** (The Hope, 1614-1656)

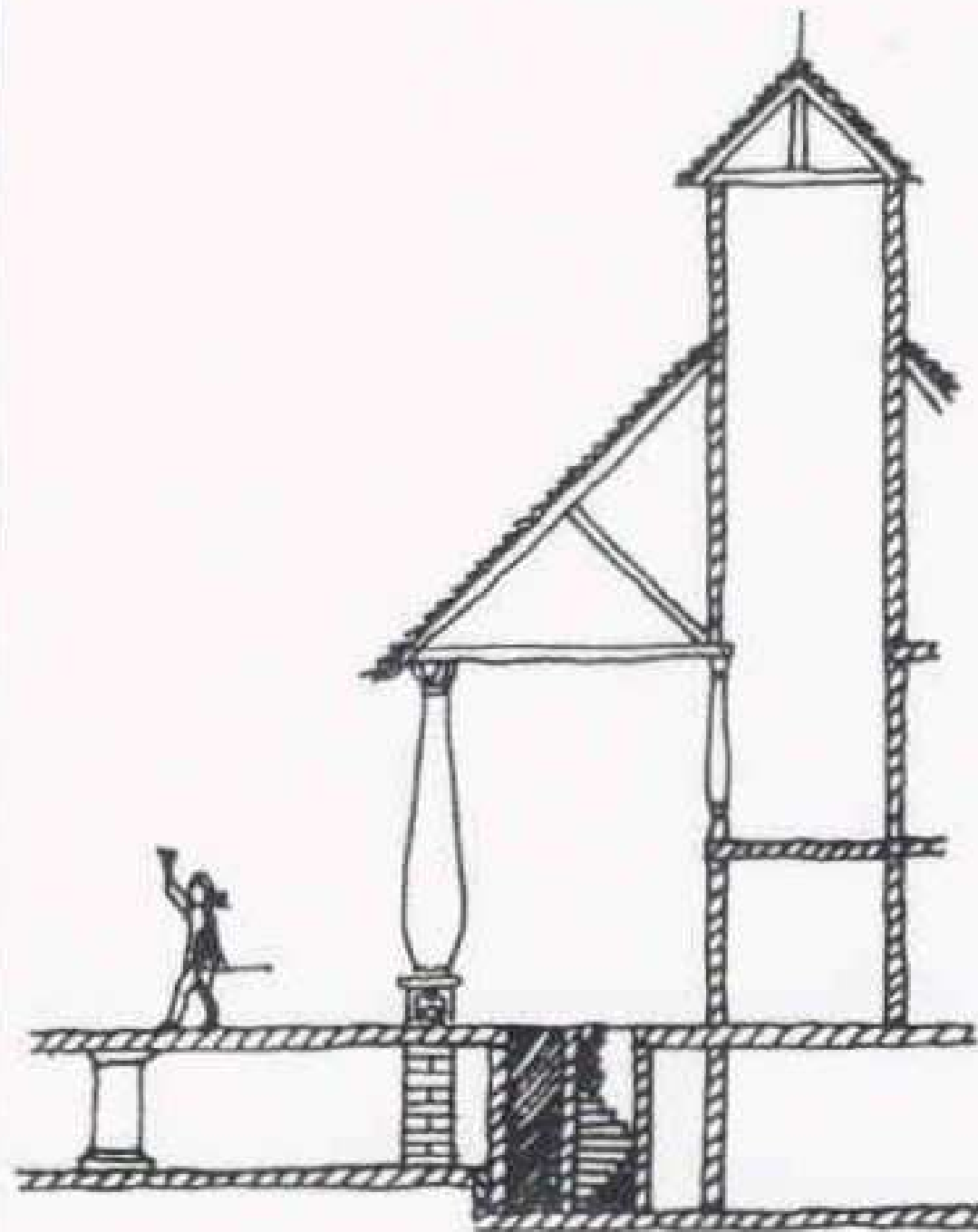


Divadlo Labuť
(de Wittův nákres)



průřez divadlem Globe

boční průřez jevištěm a
zákulisím





Divadlo Globe (rekonstrukce, otevřeno 10:00-17:30)

web: www.shakespearsglobe.com



rekonstrukce divadla Globe (interiér)







➤ **Obecenstvo:**

- v období 1567 – 1642 vzrostla populace Londýna ze 100.000 obyvatel na 400.000
- 10 – 20 % obyvatel navštěvovalo divadlo
- zemřelo-li na mor více než 50 lidí týdně, zavřela se divadla
- představení se oznamovala:
 - plakáty, později i letáky
 - vlajky
 - troubení na věžičce divadla
 - průvod s bubny a trubkami (spíše kočovné spol.)
 - někdy i před nebo po představení byly oznámeny termíny divákům dalších repríz či premiér

LITERATURA:

- Bejblík, Alois – *Shakespearův svět* (Praha, 1979)
- Bejblík, Hornát, Lukeš – *Alžbětinské divadlo I. – III.* (Praha, 1980)
- Bžochová-Wild, Jana – *Úvod do shakespearovského divadla* (Bratislava, 1999)
- Hornát, Jaroslav – *Alžbětinské drama* (Praha, 1986)
- Maurois, André – *Dějiny Anglie* (Praha, 1993)
- Pokorný, Jaroslav – *Shakespearova doba a divadlo* (Praha, 1955)
- Stříbrný, Zdeněk – *Dějiny anglické literatury* (Praha, 1987)
- Stříbrný, Zdeněk – *Shakespearovi předchůdci* (Praha, 1965)